

nja na Hvaru, a Marin Franičević, pjesnik, govorom mjesta Vrisnika na Hvaru.«²⁴ A nova kajkavska književnost: »U XX st. javlja se niz književnika, osobito pjesnika, koji u okviru regionalističke književnosti objavljuju poneko djelo na kajkavskom dijalektu (A. G. Matoš, M. Krleža, D. Domjanić, T. Prpić, S. Ostroški, F. Galović, N. Pavić, M. Stuparić, M. P. Miškina i dr.). Dok većina regionalista piše kajkavskim govorom svojeg rodnog kraja ili uže okoline, Miroslav Krleža je u svojim Baladama Petrice Kerempuha na posve originalan način pjesnički iskoristio leksičko bogatstvo i arhaičnu konstrukciju nekadašnjeg kajkavskog književnog jezika.«²⁵

Cijela jedna literatura, među kojima i Balade Petrice Kerempuha, najvrednija poezija hrvatskog pjesništva uopće, svrstana je u mrtvi rukav — kao privjesak, posve netipičan i slučajan, u »okvire« regionalne i regionalističke (!) literature.

Na svu sreću, takvo vrijeme kao da prolazi. Milorad Živančević u svojoj Povijesti hrvatske književnosti²⁶ veoma pametno i veoma mudro uopće ne govori ni o kakvim jezičnim, kajkavsko-štokavskim zavrzlamama u predilirsko i ilirsko doba. Milorad Živančević vrlo dobro zna da književnik ili jest umjetnik ili nije, i da mu u tome statusu a priori neće pomoći ni kajkavski, ni čakavski, ni novoštokavski, ni riješen ili neriješen »književni jezik«, ni napisana ili nenapisana gramatika, ni jedinstven jezik, ni Gajeva pravopisna reforma, ni rogato ě. Živančević vrlo dobro zna da je književnik umjetnik u trenutku stvaranja suočen sa samim sobom i sa sobom u vremenu i prostoru. Mudrolija o gramatici tu ne igra »onu« igru, a Marin Držić piše svoje komedije prije Kašičeve gramatike.

Uostalom — cijela mudrolija oko jezične problematike ilirizma nije nastala u samom pokretu, već u glavama onih, koji su se i u lingvistici i u općoj ideologiji konstituirali u jednom drugom vremenu i na jednim drugim principima, a zatim su taj model predali i kao mjeru prošlosti i kao mjeru budućnosti.

S a ž e t a k

Vatroslav Kalenić, Filozofski fakultet, Ljubljana, UDK 808.62:800.853(091), izlaganje na IX. kongresu jugoslavenskih slavista, primljeno za tisak 31. 10. 1979.

The Croatian literature of the 19th century faced an extremely heterogeneous and complex sociolinguistic situation. The feudal society, which had through centuries been spending its power in the struggle against the Osmanlis rather than in preserving its own identity, was to continue, at least in an informal way, for another century — not so much by

²⁴ Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb, 1960, str. 526. (Mate Hraste).

²⁵ N. dj., str. 527. (Mate Hraste).

²⁶ M. Živančević — I. Frangeš: Povijest hrvatske književnosti, Ilirizam — realizam, Zagreb, 1975.

virtue of its power as due to the inability of the bourgeois class, whose dependency on the German spirit and culture was already at the point of losing national and moral identity. The linguistic horizons were horifying in their sarcasm. In politics, diplomacy, science, schools — the Latin language; in such social formations as the army, journalism, social life, etc. — the German language, occasionally in some areas alternating with Hungarian; in literature and related writing — the Croatian language with its three distinct dialects. Everybody with literary pursuits was facing these absurdities. The determination for one of the dialects inevitably involved the negating of the validity of the others — and this could not always be done without an intellectual or moral trauma. While in public German or Hungarian were not difficult to overcome (in the linguistic consciousness of individuals this was not always quite as easy), the conflicting encounter with Latin — a language that was not representative of any concrete and topical political programme but one in which the Croatian literature had to show fine achievements — was after all an encounter with a shadow of the Croatian own existential identity. No matter how definitively oriented towards the future, the bourgeois class did not know how and was not able to go on without a tradition, even if the tradition existed in a variety of forms but at times not really understood.

O PODJELI GLAGOLA NA VRSTE

Stjepan Babić

Morfologija je glagola prilično složena. Glagolskih oblika ima veoma mnogo, preko dvije stotine od jednoga glagola, a ti se oblici ne tvore od jedne osnove, kao imenski, nego od dviju, a katkada i više. Da bismo se u tome lakše snalazili, glagoli se dijele na vrste.

Međutim u hrvatskih i srpskih lingvista nema jedinstvene podjele. Slažu se samo stariji lingvisti jer se oslanjaju na podjelu prema infinitivnoj osnovi što ju je učinio još na početku 19. stoljeća češki lingvist J. Dobrovský. Podjelu na šest vrsta nalazimo kod Daničića, Novakovića, Babukića, Tkalčevića, Divkovića, Maretića i dr.

Kod Hrvata je tu tradiciju prekinuo S. Musulin u gramatikama za srednje škole. On je prema prezentskim nastavcima podijelio glagole u četiri vrste, a ima i jednu posebnu skupinu nepravilnih glagola. Kako je njegova podjela zbog pedagoških razloga veoma pojednostavnjena, nije potpuna pa nije ni mogla biti prihvaćena.

Zbog neopravdanoga napuštanja tradicije prigovora mu dr. Jozo Dujmušić u malom članku sa značajnim naslovom: O podjeli hrvatskih glagola na vrste.¹ Tu Dujmušić traži blagu reformu podjele na šest vrsta: da III. i IV. vrsta zamijene svoja mjesta i da VI. vrsta postane 5. razred V. vrste.

¹ Nastavni vjesnik, 40, 1931/32, str. 182—184.

Brabec—Hraste—Živković u gramatici za gimnazije vraćaju se podjeli na šest vrsta, a tako je i u najnovijoj Priručnoj gramatici hrvatskoga književnog jezika.

Kod Srba posebnim putem ide Ljubomir Stojanović.² On uzima u obzir i prezentsku i infinitivnu osnovu i dijeli glagole na četiri vrste s razdjelima i obrascima, a u prve tri vrste ima i nepravilne glagole.

Oslanjajući se na ideje Lj. Stojanovića i A. Leskiena, koji je u svojoj gramatici srpsko-hrvatskog jezika podijelio glagole prema prezentskoj i infinitivnoj osnovi u sedam vrsta s nekoliko potpodjela, A. Belić na temelju tih dviju osnova dijeli glagole u osam vrsta.³ Belićevu je podjelu prihvatio M. Stevanović,⁴ ali kasnije dvije vrste spaja u jednu pa ima sedam vrsta.⁵

I sam je Belić rekao da ni njegova podjela nije bez teškoća, a nije ih uklonio ni Stevanović. Ne ulazeći potanje u kritiku Belićeve podjele, možemo samo reći da kriterij po kojemu su odmah potrebna dva podatka, nije jednostavan, pogotovu što mnoge specifičnosti i onako traže potpodjele.

R. Jakobson u članku *Russian conjugation*⁶ pokazao je da se ruski glagoli mogu opisati pomoću jedne osnove. On kaže da se razlike između osnova mogu po određenim pravilima izvesti iz jedne zajedničke. Iako taj članak znači velikom prekretnicu u prikazivanju morfologije slavenskih glagola, ipak je potrebno više tipova osnova. U jednom predavanju o toj temi u Zagrebačkom lingvističkom krugu američki slavist W. Browne iznio je, 1978, osam tipova:

i	govòri-
(j)e	viđje-
ča	třča-
a	napísa-
ova, iva	putòva-, kazíva-
aj	otváraj-
nu	pokrénu-

ostali (neproduktivni) tipovi

Uz to još spominje dužu (punu) osnovu i kraću (skraćenu), a kako do tih osnova tek treba doći, to bi tražilo preorijentaciju cijele naše dosadašnje lingvističke literature i našega poimanja.

Budući da se kod nas infinitiv općenito smatra osnovnim glagolskim oblikom i kako od njega možemo osnove određivati veoma jednostavno, mislim da je za polazište najsvrhovitije uzeti upravo infinitiv i po njemu odrediti vrste s potrebnim razredima. Prema njemu se infinitivna i prezentska osnova

¹ *Srpska gramatika za III razred gimnazije*, Beograd, 1894.

² *Istorija srpskohrvatskog jezika*, knj. II, sv. 2: Reči sa konjugacijom, Beograd, 1951.

³ *Gramatika srpskohrvatskog jezika za više razrede gimnazije*, Beograd, 1951.

⁴ *Savremeni srpskohrvatski jezik — Uvod — Fonetika — Morfologija*, Beograd, 1964.

⁵ *Word*, 4, 3, 1948, str. 155—167.

moгу odrediti golemoj većini glagola sasvim jednostavno ako se izuzme sto-pedesetak glagola koje privremeno možemo nazvati korijenskima. Dosadašnji kriterij da se prezentska osnova dobiva tako da se u prezentu uklone prezentski nastavci nema pravoga smisla jer se vrtimo u krugu: najprije treba odrediti prezent da bi se od njega dobila prezentska osnova.

Taj neprihvatljivi kriterij nastao je tako što su se jednim pravilom htjeli obuhvatiti svi glagoli, što bi u načelu bilo dobro da tako nisu nastale velike morfološke komplikacije. Određivanje prezentske osnove po prezentu potrebno je bilo zapravo samo za tzv. korijenske glagole (I. vrsta), a među njima posebno za glagole kojima osnova završava na k, g, h (4. r. I. vrste) jer je u njima osnova jasno vidljiva tek u 3. l. mn. prezenta (*pek-u, strig-u*). Korijenskih glagola ima oko 150, a ako uzmemo da ostalih ima oko 30 000, tada je kriterij uzet zapravo prema 0,5 posto glagola koji imaju specifične osnove i taj je kriterij nametnut svim ostalim glagolima, 99,5 posto, dakle tisućama drugih i time je cijela morfologija glagola postala zamršena.

Ako za korijenske glagole određujemo osnove po posebnom postupku, za sve glagole možemo kao osnovicu uzeti samo jedan oblik: infinitiv. Time smo dobili jedinstveno polazište i prema njemu možemo prezentsku osnovu odrediti sasvim jednostavno:

Određeni glagoli koji završavaju na -evati, -ivati i svi na -ovati tvore prezentsku osnovu tako da -ova-, -eva-, -iva- zamjenjuju sa -uj- (daròvati, dàruj-ēm, vojèvati, vòjuj-ēm, zapisívati, zapìsuj-ēm).

Određeni glagoli na -uvati i -avati tvore prezentsku osnovu tako da -va- zamjenjuju sa -j- (pljùvati, pljùj-ēm, dávati, dáj-ēm).

Svi ostali glagoli, a to znači golema većina, prezentsku osnovu tvore tako da odbace infinitivne završetke -uti, -jeti, -iti, -ati (dìgn-uti, živ-jeti, trúb-iti, glèd-ati).

Tako dobivamo jedinstveno i jasno polazište po kojem će morfološka pravila biti jednostavnija, a lako se može ustanoviti svaki željeni oblik. S druge strane nećemo dobiti mnogo vrsta ni razreda, tek onoliko koliko je prijeko potrebno da se glagoli svrstaju u skupine po istovrsnosti osobina u tvorbi svojih oblika. Uz to je podjela pregledna i lako se pamti.

Ovdje se može spomenuti da nam tako određene vrste i njihove osnove mogu poslužiti i u tvorbi riječi i da ova podjela tako čini cjelinu s ostalim dijelovima gramatike i tako zadovoljava načelo integriranosti.

Budući da je podjela prema infinitivnoj osnovi na šest vrsta u osnovi dobra, najbolje ju je zadržati, promijenivši samo ono što je najnužnije.

Najprije je potrebno u potpunosti napustiti dijakronijski kriterij i držati se samo sinkronijskoga. Po njemu će biti potrebno promijeniti samo nekoliko razreda, a vrste mogu ostati dosadašnje. To je velika prednost jer se time bitno ne narušava tradicionalna podjela, nego se samo usavršava.

Što se tiče naziva vrsta, najbolje je zadržati tradicionalne nazive po brojevima jer s jedne strane ustaljenost ima svoje prednosti, a s druge strane za I. vrstu nemamo najpogodnijega naziva, a uz oznaku VI. vrste trojakim završecima (-ova-, -eva-, -iva-) trebalo bi još i posebno označivati da se isključuju glagoli V. vrste s istim završecima.

Što se tiče redoslijeda, za sve je vrste osim I., V. i VI. svejedno kojim se redom pojavljuju, a kad je tako, tada je opet najbolje zadržati dosadašnji redoslijed jer je čuvanje stečenih znanja, ako je moguće, znatan dobitak.

I. vrsta treba zaista biti prva da se najprije izdvoji ograničen broj neplodnih glagola s veoma raznovrsnim osnovama. Srećom ju je već Dobrovský stavio na prvo mjesto pa ga sada nije potrebno mijenjati.

Glagoli VI. vrste završavaju na -ati kao i V., ali imaju izrazitu osebnost što u prezentskoj osnovi -ova-, -eva-, -iva- zamjenjuju sa -uj- i zbog toga bi VI. vrsta trebala doći prije V. jer bi se tada jednostavno moglo reći: svi ostali glagoli s infinitivom na -ati idu u VI. vrstu. Međutim da se i tu sačuva tradicionalna podjela, potrebno je samo određenje V. vrste nešto modificirati tako da bude jasno koji glagoli na -ati ne idu u nju.

Zbog čuvanja tradicionalne podjele nije potrebno uzimati u obzir ni mogućnost da se VI. vrsta ukine i priključi kao poseban razred V. vrsti, kao što to npr. traži J. Dujmušić u navedenom članku.

Valja imati na umu da je jedno podjela na tipove, a drugo je razvrstavanje svih glagola u tipove. Podjela glagola na šest vrsta prema infinitivu, s potrebnim brojem razreda u I. i V. vrsti, dobrim dijelom ujedinjuje oboje jer se za veliko mnoštvo glagola odmah zna kamo pripadaju. Pri tome valja još napomenuti da se razvrstavanje može odrediti ili pravilom ili popisom, treće mogućnosti nema.⁷

Prva je vrsta najraznorodnija i u nju idu svi glagoli koje bismo starom terminologijom mogli nazvati »nepravilnima«. To je inače neplodna vrsta, obuhvaća ograničen i malen broj glagola. On se ne može povećavati, nego samo smanjivati jer mnogi glagoli napuštaju tu vrstu.

U nju idu ovi glagoli:

1. svi glagoli koji neprefigirani imaju dva sloga ili završavaju na -ći, -sti i -ėti (bez obzira na broj slogova);⁸
2. ovi glagoli na -jeti: umjeti, izumjeti, razumjeti, sporazumjeti se i snabdjeti (hrv. opskrbiti).

Prema tome u I. vrstu idu i dvosložni glagoli na -ati iz V. vrste I. razreda (dāti, znāti, stāti), V₂ (tkāti, slāti), i V₃ (brāti, prāti, gnāti, zvāti). Oni su se

⁷ Uputa da je potrebno pogledati u rječnik može se smatrati popisom.

⁸ Dio pravila sa *ili* potreban je zbog glagola kao što su obresti (se), obūci, ūleci se, pre-nēbreći se (hrv. zanemariti, zapustiti), ōtēti, ūzēti, a koristan je jer je jednostavan pa u mnogih glagola ne treba ni brojati slogove ni razmišljati jesu li prefigirani ili nisu, posebno za glagole kao što su nābreći, zābreći, ōdvići, privići i dr.

dosad ubrajati u V. vrstu ili po formalnom ili po dijakronijskom kriteriju, a kako se ne vladaju kao ostali glagoli V. vrste jer im je prezentska osnova nepredvidljiva (znāti, znām, stāti, stān-ēm, brāti, bèr-ēm, zvāti, zòv-ēm, slāti, šāl-j-ēm), potrebno ih je premjestiti u I. vrstu kamo po svojim posebnostima zapravo i pripadaju, pogotovu što je tamo već bio glagol klāti, kòlj-ēm. Tako je V. vrsta morfološki jednostavnija.

Maretić, BHŽ i Priručna gramatika imaju i posebnu skupinu tzv. nepravilnih glagola izvan svih vrsta, ali tu skupinu treba ukinuti i glagole razvrstati u I. vrstu kamo pripadaju po formalnim kriterijima ili ih izostaviti iz gramatika, ako su potpuno arhaični.

Zbog lakšega snalaženja u morfološkoj raznovrsnosti glagola I. vrste potrebno ih je razvrstati u razrede. Prema infinitivu, da i ta podjela bude po istom kriteriju, mogu se razvrstati u sedam razreda:

1. -Vsti i -nijeti (V = samoglasnik)
2. -Csti (C = suglasnik)
3. -ći
4. -reti, -rijeti, -rti
5. -uti i ostali na -(j)eti
6. -iti
7. -ati.

Oni imaju veoma raznovrsne osnove koje se ne mogu pretkazati, kao što pokazuju npr. glagoli na -Vsti: plèsti, plèt-ēm, kràsti, krád-ēm, trèsti, trés-ēm, grísti, gríz-ēm, ràsti, rást-ēm. Zato ih treba jednostavno odrediti.

Glagoli na *nuti, -iti i -ovati, -evati, -ivati, tj. glagoli II., IV. i VI. vrste ostaju potpuno kao i u dosadašnjoj podjeli.

III. vrsta imala je dva razreda: 1. s glagolima na -jeti i 2. s glagolima na -ati koji imaju prezentske nastavke -im. Glagoli 2. razreda ovdje su došli po dijakronijskom kriteriju. Zbog svoje posebnosti morali su biti izdvojeni u poseban razred, a kad to već mora biti, bolje ih je premjestiti u V. vrstu kamo po formalnom kriteriju i pripadaju, a i po tome što se i po nekim drugim osobinama podudaraju s ostalim glagolima te vrste.

Kao što izlazi iz dosadašnjega izlaganja, V. vrstu treba posebno odrediti.

Zbog formalne podudarnosti sa VI. vrstom i nastojanja da se ne mijenja redoslijed vrsta, pri određenju V. vrste moraju se spomenuti i glagoli VI. vrste. To se može učiniti jednostavnim pravilom:

Glagoli V. vrste završavaju na -ati, a razlikuju se od glagola VI. vrste, koji također završavaju na -ati, po tome što glagoli VI. vrste završavaju na -ovati, -evati, -ivati, a u prezentskoj se osnovi to -ova-, -eva-, -iva- zamjenjuje sa -uj-.

Budući da glagoli V. vrste nemaju jedinstvenu morfologiju, potrebno ih je razvrstati u četiri razreda prema prezentskim nastavcima jer prezent tvore sa svim nastavcima.